

Wybrane zagadnienia w projektowaniu budynków szkolnych i przedszkolnych – problematyka przebudowy i rozbudowy obiektów istniejących na przykładzie zespołu SP13 w Gliwicach

dr inż. arch.
BARBARA UHEREK-BRADECKA
 Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach
 Wydział Architektury Budownictwa
 i Sztuk Stosowanych
ORCID: 0000-0001-8222-1488

dr inż. arch.
TOMASZ BRADECKI
 Politechnika Śląska
 Wydział Architektury
ORCID: 0000-0002-9459-4545

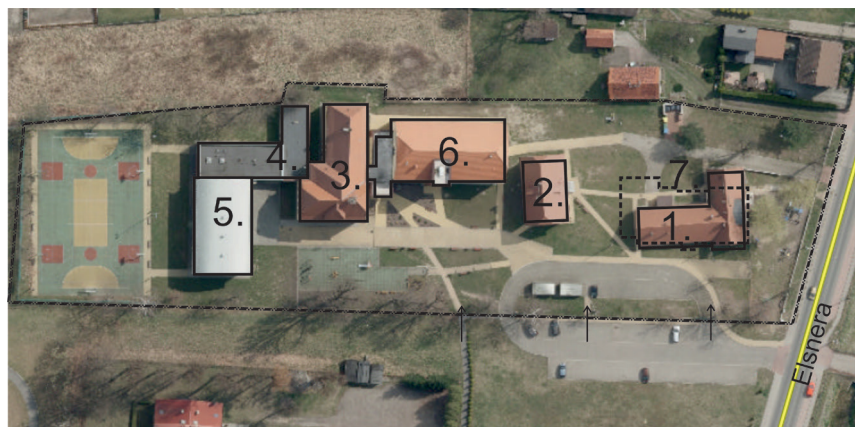
W artykule poruszono problematykę przebudowy budynków szkolnych i przedszkolnych wobec uwarunkowań lokalnych oraz konserwatorskich. Odwołano się do teorii projektowania budynków oświatowych i skonfrontowano z możliwościami wdrażania rozwiązań modelowych w zastanym kontekście.

Wstęp

Projektowanie obiektów szkół wymaga poszukiwania rozwiązań biorących pod uwagę specyfikę miejsca, ducha czasu oraz potrzeby społeczności szkolnej poza realizacją podstawowych celów, odnoszących się do funkcjonalności, trwałości i względów estetycznych [1]. W literaturze oraz obowiązujących przepisach istnieje szereg ustaleń dotyczących architektury obiektów oświatowych. Wymogi dotyczące szkół i przedszkoli zmieniają się wraz z dostępnymi rozwiązaniami technologicznymi oraz trendami w architekturze. Są także w znacznym stopniu zależne od otoczenia, w jakim budynek szkoły (lub jego nowe części) będzie się znajdował [2]. Stwierdzono, że da się stworzyć optymalne modowe rozwiązania projektowe odpowiadające wymogom na podstawie analizy obiektów wzniesionych w konkretnym przedziale czasowym [3]. Jednak współczesny kanon wytycznych dla formy i funkcji obiektów oświatowych przechodzi ewolucję. W połowie XX wieku dostrzeżono potrzebę wprowadzenia szerszych korytarzy, jasnych, łatwych do przewietrzenia sal lekcyjnych oraz przestrzeni wspólnych niezwiązanych *stricte* z nauką, tak by szkoła mogła spełnić nie tylko oczekiwania edukacyjne, ale także społeczne [4]. W początkach XXI wieku zmiany w architekturze budynków oświatowych są jeszcze bardziej widoczne. Do opisu zmian można zastosować tradycyjną typologię związaną

z rozwojem edukacji, zaproponowaną przez Jerzego Kujawińskiego [5]. Kujawiński proponuje podział na modele szkoły bez klas, gdzie wszystkie dzieci uczyły się razem, z klasami, gdzie dzieci były podzielone ze względu na wiek i/lub umiejętności – czyli tzw. szkołę klaso-lekcyjną. Model ten jest popularny w Polsce i większości krajów Europy. W szkole tradycyjnej nauczyciel pełni funkcję kierowniczą, natomiast w szkole progresywnej uczeń jest postacią centralną i ma znaczną swobodę działania [5]. Każdy z przyjętych modeli będzie się cechował innymi rozwiązaniami przestrzennymi tak, by wykreowane przez architekta miejsce nauki

odpowiadało specyfice pracy danej placówki [6]. Jednak obecnie wiele z nich łączy różne modele edukacyjne [7], a one same zmieniają się bardzo dynamicznie na przestrzeni krótkich odcinków czasowych [8], co pokazują wyniki badań jakościowych (*post occupancy evaluation*) prowadzone w szkołach. Konieczne staje się więc indywidualne podejście do projektowania szkół, czego przykładem jest wielokrotnie nagradzana realizacja Akademeia High School w Warszawie [8]. Autorzy podkreślają, że jest to istotne, ponieważ wiele współczesnych projektów zakłada rozbudowę, przebudowę istniejących obiektów. Niektóre z nich cechują się orygi-

Fot. 1. Plan zagospodarowania zespołu szkolno-przedszkolnego wraz podziałem na etapy rozbudowy; archiwum autorów

Lokalne uwarunkowania związane z lokalizacją i wielkość działki często nie pozwalają na realizację budynków oświaty, które odpowiadałyby wskaźnikowym zaleceniom dla współczesnych placówek oświatowych.

nalną architekturą i znajdują się pod opieką konserwatorską, a często mają indywidualne wartości szczególne dla lokalnej społeczności. Doskonałym przykładem rozbudowy historycznego założenia jest zrealizowany w latach 2014–2018 projekt pracowni Archi-studio Tomasz Studniarek Małgorzata Piłinkiewicz. W tym przypadku w projekcie uwzględniono „formy współczesne i nowoczesne, choć zarazem nie dominujące nad oryginalną bryłą istniejącego obiektu” [9]. Uszanowanie *genius loci* jest wg autorów jednym z najistotniejszych czynników wpływających nie tylko na projektowanie obiektów oświatowych, ale na projektowanie *a priori* [10]. Często jest to wyzwanie w budynkach będących pod ochroną konserwatorską, gdzie zachowanie walorów estetycznych oraz współczesnych użytkowych jest szczególnie trudne.

Studium przypadku rozbudowy i przebudowy zespołu budynków Szkoły Podstawowej nr 13 w Gliwicach

W artykule przedstawiono studium przypadku wieloetapowego procesu przebudowy i rozbudowy zespołu budynków szkolno-przedszkolnych Szkoły Podstawowej nr 13 zlokalizowanych w Gliwicach przy ulicy Elsnera. Istniejące na terenie placówki obiekty są datowane na 1927 rok – co można stwierdzić na podstawie dokumentów archiwalnych z Archiwum Państwowego. Jednak sama placówka szkolno-przedszkolna istniała tutaj już wcześniej. Z zapisków w szkolnej kronice możemy dowiedzieć się, że: „W 1851 r. zakupiono parcelę chłopską na małym wzniesieniu, na której pozostawiono niewielki domek z izbą mieszkalną i zbudowano szkołę, którą oddano do użytku w 1856 r.” [11]. Od początku swojego istnienia szkoła była wielokrotnie rozbudowywana. W 1936 roku powstał budynek nr 3 dla dzieci młodszych i starszych (fot. 1.) o architekturze typowej dla tamtego okresu, dachy dwu- i wielospadowe, wykończone dachówką karpiońską z elewacjami z elementami klinkieru. „Przy szkole znajdowało się boisko i ogródek. Na lekcje uczęszczało 451 dzieci, z których tylko 50% władało językiem polskim. Przez

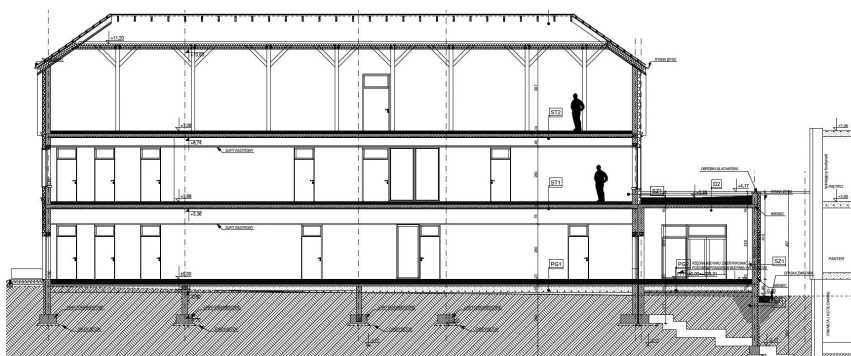
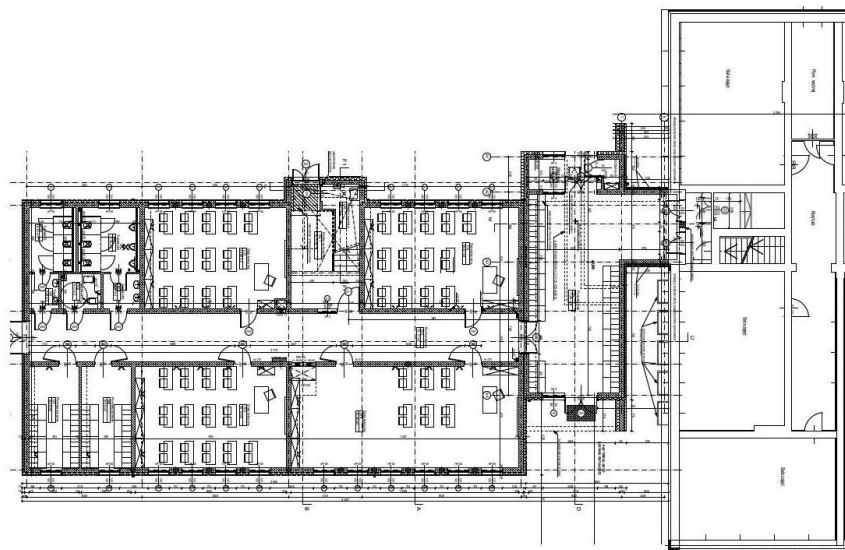
Fot. 2a, 2b. Zdjęcia z realizacji rozbudowy szkoły z 2018; archiwum autorów

wiele lat szkoła nie posiadała sali gimnastycznej”. Obecnie oddziały przedszkolne mieszczą się w budynku nr 1 (fot. 1.), tuż przy ulicy Elsnera, który na początku swego istnienia (koniec XIX w.) był przeznaczony na mieszkania dla nauczycieli pobliskiej szkoły. W 1987 oddano do użytkowania sanitariaty (bud. 5., fot. 1.). W 2002 r. zakończono budowę pełnowymiarowej sali gimnastycznej (bud. 6., fot. 1.), przy której mieszczą się osobne szatnie, toalety i prysznice [11]. Architektura powstałego obiektu nie wpisywała się w estetykę sąsiadujących budynków (fot. 3.) (dach płaski i łukowy, widoczna konstrukcja stalowa, luksfery). W 2018 roku oddano do użytkowania nowy budynek szkolny (nr 5 na fot. 1.) połączony z istniejącym obiektem (fot. 2a, 2b). Za pomocą obszernego łącznika – holu wykreowano strefę wejściową, której przez lata brak było w istniejącym budynku. Dzięki temu strefa wejściowa do szkoły oraz nowy budynek mogły zostać pozbawione barier architektonicznych. W dobudowanej współcześnie części mieszczą się świetlica, mała sala gimnastyczna oraz sale lekcyjne i toalety. Na pierwszym etapie oddano do użytkowania 2 kondygnacje sal lekcyjnych, na drugim planuje się adaptację poddasza na kolejne sale lekcyjne. Projekt musiał być

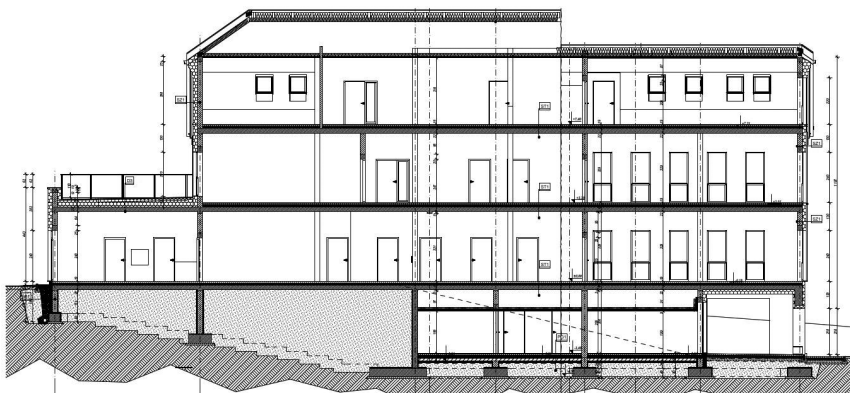
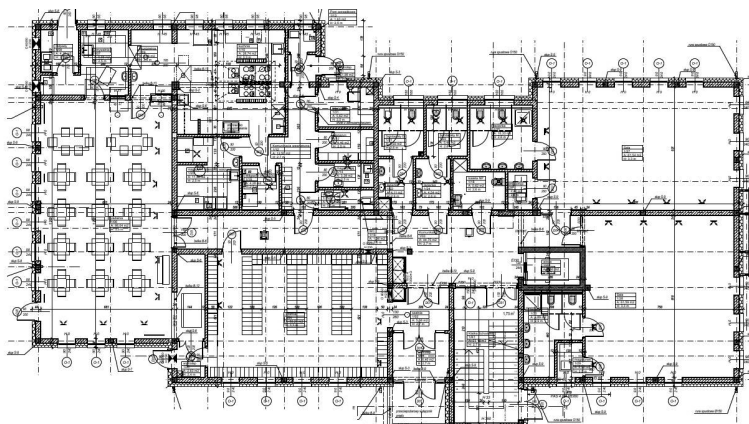
zrealizowany zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi, takimi jak: kolor elewacji, użycie cegły klinkierowej, określony kąt nachylenia i forma dachu, określone pokrycie dachowe. Realizację zgłoszono do konkursu na najlepszą przestrzeń publiczną województwa śląskiego, ze względu na wykreowaną przestrzeń pomiędzy budynkami [14].

Drugim obiektem przeznaczonym do realizacji na terenie należącym do szkoły ma być nowy budynek przedszkola (bud. 7., fot. 1.). Jego realizację planuje się na lata 2022–23. Ze względu na dynamiczny rozwój dzielnicy i znaczny przyrost liczby mieszkańców konieczne stało się zwiększenie ilości oddziałów przedszkolnych. Istniejący obecnie obiekt nie nadaje się jednak do rozbudowy ze względu na zły stan techniczny, który jest wynikiem płytkiego posadowienia oraz braku izolacji poziomej. Budynek nie spełnia również wymogów higieniczno-sanitarnych, ewakuacji w zakresie ochrony ppoż. i dostępności (różnice poziomów oraz schody wewnątrz budynku). Nowy obiekt planuje się w miejscu istniejącego obecnie – przeznaczonego do rozbioru. Budynek formą i funkcją będzie nawiązywał do pozostałych obiektów na działce, podobnie jak one będzie miał 3 kondygnacje nadziemne, w tym

Fot. 3a, 3b. Plan i przekrój rozbudowy szkoły z 2018 roku [15]

Fot. 4a, 4b. Rzut i przekrój budynku nowego przedszkola (2021) [16]

W artykule przedstawiono studium przypadku wieloetapowego procesu przebudowy i rozbudowy zespołu budynków szkolno-przedszkolnych Szkoły Podstawowej nr 13 zlokalizowanych w Gliwicach przy ulicy Elsnera.

poddasze użytkowe (fot. 4a, 4b). W projekcie zachowano analogiczne jak w przypadku szkoły formę, kąt nachylenia dachu oraz materiały użyte na dachu i elewacjach (fot. 4c, 4d). Budynek dostosowano również do mocno opadającego terenu. Współczesnym elementem wyróżniającym dwa nowe obiekty będzie ponadto ceglana, nieco wyższa bryła klatek schodowych.

Dyskusja

Autorzy podejmują dyskusję na temat dylematu, jak projektować: współcześnie czy historyzująco? Jak odnieść się do historii, jakie podejście projektowe zachować?

Dyskusja na temat zachowania lub odtworzenia pierwotnej tkanki budynku wydaje się bezcelowa ze względu na współczesne wymogi techniczne i funkcjonalno-użytkowe. Podjęto próby projektowe z zachowaniem ilości oraz kształtu dawnego otworzenia budynku, jednak nie pozwalało to na uzyskanie odpowiedniego doświetlenia sal lekcyjnych. Architektura powinna odpowiadać współczesnym potrzebom użytkowym. Sale lekcyjne powinny być łatwo adaptowalne i stwarzać możliwości różnorodnej aranżacji. Jest to niezwykle istotne zwłaszcza przy edukacji wczesnoszkolnej.

Estetyka może być kwestią dyskusyjną. Lokalne uwarunkowania oraz akceptacja lokalnej społeczności są jednak priorytetowe [11]. W trakcie trwania procesu projektowego przedszkola zaproponowano alternatywną wersję estetyczną nowego budynku przedszkolnego, która musiała być odrzucona ze względu na niezgodność z wytycznymi miejskiego konserwatora zabytków (fot. 4e, 4f). Ponadto badania opinii społecznej (wywiady przeprowadzone wśród rodziców użytkowników) na temat estetyki zrealizowanej nowej części szkoły wskazywały, że historyzująca architektura „dobrze wpisuje się w charakter istniejących już budynków”.

Można rozważać, czy tak ważna lokalnie placówka nie powinna uzyskać jednego spójnego programu funkcjonalnego w postaci jednego wielocziłowego budynku. Rozwiązanie to jest powszechnie znane z projektów szkół „na tysiąclecie”. Z pewnością

Fot. 4c, 4d. Wizualizacje nowego przedszkola planowanego w miejscu starego – wersja wybrana do realizacji (2021) [16]

Fot. 4e, 4f. Alternatywna koncepcja estetyczna i kolorystyczna nowego przedszkola; archiwum autorów

taki model ma wiele zalet, jednak rozwiązania projektowe tego przypadku wynikają z historii i tradycji miejsca. W przedstawionych przez autorów koncepcjach nowych budynków podjęto próby połączenia lokalnego tradycjonalizmu, wymogów konserwatorskich oraz oczekiwań funkcjonalno-estetycznych. Nie można porównywać standardów historycznych i współczesnych. Konieczność poruszania się nauczycieli pomiędzy budynkami, przenoszenie się uczniów związane z koniecznością zmiany obuwia oraz okrycia wierzchniego to z pewnością wady wdrażanych od lat rozwiązań. Zaletą jest możliwość etapowania inwestycji. Obiektywną ocenę będzie można jednak otrzymać dopiero po czasie w badaniach jakościowych POE (*post occupancy evaluation*) oraz BPE (*building performance evaluation*).

Wnioski

Lokalne uwarunkowania związane z lokalizacją i wielkość działki często nie pozwalają na realizację budynków oświaty, które odpowiadałyby wskaźnikowym zaleceniom dla współczesnych placówek oświatowych. W przypadkach przebudowy i rozbudowy wymagania konserwatorskie często nie pozwalają na wykreowanie budynku o współczesnej estetyce. Przypadek opisany w artykule przedstawia rozwiązania architektoniczne, które kontynuują tradycję, odwzorowują wartości kulturowe i wskazują na historyczny rodowód placówki, który bezsprzecznie jest jej największą wartością.

Literatura:

- [1] Dymnicka M., Rozmarynowska K., Architektura szkoły i jej społeczne funkcje. „Pedagogika miejsca” 2006, 251-61.
 [2] Sulikowska A., Istniejące budynki szkolne a współczesne wymogi funkcjonalne. Praca licencjacka pod kierunkiem: dr Piotr Szwiec; Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Artystyczny, Instytut Sztuk Pięknych, Zakład Architektury Wnętrz; 2008/2009.

- [3] Mauser N., School buildings, Riba 2014; ISBN: 3869220384.
 [4] Balcer-Zgraja M., Architektura budynku szkolnego lat najmniejszych w aspekcie wpływów współczesnej techniki i wymagań społecznych, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2008; ISBN 9788373354920.
 [5] Kujawiński J., Ewolucja szkoły i jej współczesna wizja, Poznań 2010, ISBN 978-83-232-2087-9.
 [6] Włodarczyk J.A., Architektura szkoły. Arkady, Warszawa 1992.
 [7] Dudek M., Architecture of Schools: The New Learning Environments, w: Lackney, Jeffery A. Children, Youth and Environments, vol. 13, no. 1, University of Cincinnati, 2003, s. 242-47.
 [8] Tymkiewicz J., Kucharczyk-Brus B., Silesian School of Qualitative Research – 20 years of experience and lessons of quality research in buildings with different utility functions; Architectus, 2017, 1(49); DOI: 10.5277/arc170105.
 [9] <https://sztuka-architektury.pl/article/12242/nowoczesna-rozbudowa-szkoly-od-archistudio-studniarek-piliinkiewicz>; dostęp: 31.01.2022.
 [10] Wytyczne operacyjne do realizacji konwencji światowego dziedzictwa; Międzyrządowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego (UNESCO); UNESCO World Heritage Centre, 2012; tłumaczenie Katarzyna Piotrowska i Bogusław Szymgin.
 [11] '50 lat przedszkola w Żernikach', Gliwice 1998, maszynopis zredagowany przez Dyrekcję Szkoły – źródło informacji <https://sp13.org.pl/szkola/nasza-szkola/historia/>; dostęp 31.01.2022.
 [12] Kozak P., Szkoła sercem wsi. Szkoła Podstawowa w Podmoklach Małych, Polska, w: Przestrzenie edukacji 21. Otwieramy szkołę!; Warszawa 2016 ISBN 978-83-65457-05-9.
 [13] Mycielski K., Stiasny G., Szkoła bez ławek w Wilanowie, Architektura-murator 01/2018/280, s. 30-50.
 [14] <https://mnp.slaskie.pl/vote/content/rozbudowa-szkoly-podstawowej-nr-13-w-gliwicach-wraz-z-zagospodarowaniem-terenu>; dostęp: 2.02.2022.
 [15] Projekt architektoniczno-budowlany przebudowy, rozbudowy budynku szkoły SP13 w Gliwicach, B. Uherek-Bradecka, T. Bradecki, P. Gembałczyk, 2017.
 [16] Projekt architektoniczno-budowlany budynku przedszkola przy SP13 w Gliwicach, B. Uherek-Bradecka, T. Bradecki, P. Gembałczyk, 2021.

DOI: 10.5604/01.3001.0015.8421

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA
 Uherek-Bradecka Barbara, Bradecki Tomasz, 2022, Wybrane zagadnienia w projektowaniu budynków szkolnych i przedszkolnych – problematyka przebudowy i rozbudowy obiektów istniejących na przykładzie zespołu SP13 w Gliwicach, „Builder” 6 (299). DOI: 10.5604/01.3001.0015.8421

Streszczenie: W artykule poruszono problematykę przebudowy budynków szkolnych i przedszkolnych wobec uwarunkowań lokalnych oraz konserwatorskich. Odwołano się

Projektowanie obiektów szkół wymaga poszukiwania rozwiązań biorących pod uwagę specyfikę miejsca, ducha czasu oraz potrzeby społeczności szkolnej poza realizacją podstawowych celów, odnoszących się do funkcjonalności, trwałości i względów estetycznych.

do teorii projektowania budynków oświatowych i skonfrontowano z możliwościami wdrażania rozwiązań modelowych w zastanym kontekście. Omówiono przykład wieloetapowej przebudowy i rozbudowy zespołu szkolno-przedszkolnego o ponad stuletniej historii znajdującego się w Gliwicach. Wskazano uwarunkowania oraz wady i zalety rozwiązań projektowych. Autorzy, będący projektantami próbują odpowiedzieć na pytanie, czy rozwiązania modelowe są wystarczająco uniwersalne by stosować je niezależnie od kontekstu, czy wręcz przeciwnie.

Słowa kluczowe: przebudowa rozbudowa szkół i przedszkoli, projektowanie obiektów oświaty, projektowanie w kontekście

Abstract: SELECTED ASPECTS IN THE DESIGN OF SCHOOL AND KINDERGARTEN BUILDINGS – THE ISSUES OF RECONSTRUCTION AND EXTENSION OF EXISTING FACILITIES – THE CASE STUDY OF THE SP13 COMPLEX IN GLIWICE. The article describes the issues of reconstruction of school and kindergarten buildings in terms of local and conservation conditions. The theory of educational buildings design has been referred and confronted with the possibilities of implementing model solutions in the given context. An example of a multi-stage reconstruction and extension of a school and kindergarten complex located in Gliwice with over a hundred years of history has been discussed. Conditions as well as advantages and disadvantages of design solutions have been indicated. The authors, who are designers, try to answer the question whether the model solutions are universal enough to be used regardless of the context, or on the contrary.

Keywords: reconstruction extension of schools and kindergartens, extension, architectural design of educational facilities, design in context

Podziękowania dla dyrekcji SP13 za współpracę przy opracowaniu materiałów.